

4. Батирева Ірина, Войнаровський Анатолій, Грабовська Ольга [та ін.]. Українська революція (1917 – 1920) в іменах: вінницькі сторінки : біогр. довід. / упоряд. Т. Р. Кароєва, відп. за вип. Ю. А. Зінько; Вінницьк. ОДА, Вінницьк. обл. рада, Вінницьк. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. 320 с.
5. Мукомела О. Вікул Сергій Павлович / О. Мукомела // Українська журналістика в іменах. Львів, 1994. Вип. 1. С. 34 – 35.
6. Коваль Р. М., Завальнюк К. В. Трагедія отамана Волинця / Р. М. Коваль, К. В. Завальнюк. Київ, 2022. 288 с.
7. Вінниччина журналістська. Автор-упорядник Володимир Лисенко. Вінниця: ФОП Горбачук І. П., 2010. 320 с.
8. Рекрут Валерій. Іполит Зборовський (1875 – 1937). На перехресті двох епох / Валерій Рекрут. Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2014. 786 с.
9. Завальнюк К. В., Стецюк Т. В. Червоний смерч над Поділлям / К. В. Завальнюк, Т. В. Стецюк. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2008. 248 с.
10. Гальчак Сергій. Словом і багнетом: журналісти Вінниччини у Другій світовій війні / 3-є вид., доп., переробл. / Сергій Гальчак. Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2016. 136 с.
11. Подолинний А. М. Тарас Шевченко і Вінниччина: іменний словник / А. М. Подолинний / Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К. А. Тімірязєва: Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. 104 с.
12. Республіканські вісті. 1918. 11 грудня.
13. Роговий О. І., Завальнюк К. В. Василь Химерик – соратник Михайла Грушевського / О. І. Роговий, К. В. Завальнюк // Михайло Грушевський і Вінниччина: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 – 29 вересня 2016 р., м. Вінниця. Вінниця, 2018. С. 185 – 191.

Наталка Жмуд

ДІЯЛЬНІСТЬ БУБНІВСЬКОЇ ХУДОЖНЬО-КЕРАМІЧНО- ГОНЧАРНОЇ АРТІЛІ ІМЕНІ КОМІНТЕРНА КІН. 40-Х – ПОЧ. 50-Х РР. ХХ СТ.

Анотація. *Стаття присвячена висвітленню особливостей діяльності бубнівської художньо-керамічно-гончарної артілі імені Комінтерна кін. 40-х – поч. 50-х рр. ХХ ст. (структурі, виробничому процесу, асортименту виробів, відомим майстрам тощо). Дослідження побудоване на вперше введених у науковий обіг архівних матеріалах Державного архіву Вінницької області.*

Ключові слова: *с. Бубнівка, художньо-керамічно-гончарна артіль, повоєнний період, Державний архів Вінницької області.*

**ACTIVITIES OF BUBNIVSKA ART-CERAMIC-POTTERY ARTILI IMENI
COMINTERNA KIN. 40-X - BEGINNING. 50-X RR. XX CENTURY**

Abstract. *The article is devoted to highlighting the specifics of the activity of the Bubniv art-ceramic-pottery artel named after the Comintern kin. 40s - beginning 50s of XX century. (structure, production process, range of products, famous craftsmen, etc.). The study is based on archival materials of the State Archive of the Vinnytsia region, which were first introduced into scientific circulation.*

Keywords: *p. Bubnivka, art-ceramic-pottery, post-war period, State Archive of Vinnytsia region.*

Село Бубнівка Гайсинського району Вінницької області як осередок гончарства вперше згадується в історичних джерелах від XVII ст. Заснування цього населеного пункту пов'язано з гончарним промислом. Ще в XVI ст. тут оселилися декілька сімей гончарів, тому поселення назвали Гончарівка (тепер – с. Новоселівка Гайсинського району Вінницької області). Розвиток промислу, пошук нових покладів гончарних глин призвів до заснування на іншому березі р. Соб села Бубнівка.

А вже всередині XIX ст. почали формуватися традиції орнаментального розпису бубнівської кераміки майстрами народного гончарства сусідніх сіл Новоселівки та Бубнівки.

Розквіт місцевого гончарства у 1920 – 1930-х рр. призвів до виникнення в с. Бубнівка у 1938 р. художньо-керамічно-гончарної артілі імені Комінтерна [1, с. 52].

По завершенню нацистської окупації артіль відновила роботу 5 жовтня 1944 р. [2, арк. 11]. Основною її спеціалізацією була художня кераміка. Це була єдина артіль у Вінницькій спілці, яка займалася цим художнім промислом. Після окупації її матеріально-технічна база охоплювала приміщення майстерні (напівзруйноване), гончарних кругів – 5, горно – 1, постав (чи посад; пара з верхнього і нижнього млинових жорен) – 1. Спробували організувати додатковий цех з виготовлення дитячої керамічної іграшки [3, арк. 8].

Головою артілі був Дехтяр Іван Корнійович, завідувачем виробництва – знаменитий Герасименко Яків Агафонович (майстер народної творчості України, учасник Всесоюзних та Міжнародних художніх виставок, дипломант I ступеня), а його не менш відомий брат Герасименко Яким Агафонович (майстер народної творчості України, учасник Всесоюзних та Міжнародних художніх виставок, дипломант I ступеня; стахановець) був завскладом. До Другої світової війни брати Герасименки вчилися та працювали у Центральній експериментальній майстерні Укрхудожпрому (Київ), де прославилися своїми оригінальними керамічними виробами.

На квітень 1946 р. в артілі працювало 11 осіб [4, арк. 38]. В 1947 р. – 17 осіб: штатний адміністративно-господарський апарат – 6 осіб, робітників – 11 [5, арк. 21].

В асортименті глиняних виробів ручної роботи були миски (1-літрові, 2-літрові, 3-літрові), тарілки, друшляки, макітри, горнята-близнята, глечики, попільниці, цукорниці, посудини для вазонів, підставки під посудини для вазонів, кружки, гладушки (3-літрові), баньки з кришкою (5-літрові), іграшки тощо [6, арк. 3]. Виготовляли переважно традиційний теракотовий і полив'яний посуд, розписані рослинним орнаментом у техніках різькування та фляндрівки з ритмічним повторенням стилізованих квітів.

Поруч з досвідченими майстрами оволодівали мистецтвом художньої кераміки й учні – вихованці місцевої школи та молодь села. Близько 20 юнаків та дівчат навчались гончарному ремеслу. Серед них – М. Збрицька, А. Гончарук, М. Бабак, Ф. Міщенко, які надалі поєднали своє життя з гончарним мистецтвом [7, с. 52-53].

З раннього віку потягнулася до ремесла племінниця братів Герасименків Міщенко Фросина Іванівна (згодом член Національної спілки майстрів народного мистецтва України). Зі спогадів майстрині: «Більше дядька Якова боялась. Строгий був. До виробів своїх не підпускав. «Що, – каже, – знов у мене переглянути хочеш?». То він за малюнки свої боявся, щоб тільки у нього були такі. А дід Яким навпаки. Тільки прийшла на подвір'я, уже й кличе: «Ходи-но, поляпай мені там кружечки, а я подивлюся, що воно з того вийде. Талан у тебе, дівко, це вже видно»» [8, с. 58]. З 1947 р. дядьки Герасименки взяли Фросину до себе ученицею в гончарню. У 1948 р. вже самостійно виготовляла посуд, іграшки. За те, що самовільно пішла з колгоспу працювати у майстерню, Фросину Іванівну засудили до 6 місяців примусової праці, оскільки керівництво розцінило «заняття керамікою як свідоме усунення від участі «у суспільно корисній праці»» [9, с. 59]. Міщенко відпрацювала пів року без жодного трудовдя. А потім знову повернулася до артілі й надалі успішно брала участь у виставках народної творчості.

Перший рік (1945 р.) діяльності артілі був дуже вдалим: виробничі обсяги склали 95,6 тис. руб. [10, арк. 1-98], що дозволило посісти третє місце серед вінницьких артілей, але надалі ситуація різко погіршилася. Так, виробничий план за 1946 р. в сумі 150 тис. руб. було виконано лише на 75% (113,1 тис. руб.) [11, арк. 6, 7], була виявлена недостача на суму 3041 руб. 21 коп. [12, арк. 18]. А на 1 липня 1947 р. артіль вже мала збитків на 29 700 руб. 85 коп. [13, арк. 22]. План 1947 р. виконали на 71% [14, арк. 83], 1948 р. – 67% [15, арк. 40]. Причому останнього року бубнівська артіль була єдиним підприємством у спілці, яке не виконало своїх зобов'язань [16, арк. 19].

Якщо у 1945 р. артіль збільшувала прибуток за рахунок завчасного постачання від Київської спілки за державними цінами дров [17, арк. 47] і свинцю, то у 1946 р. від Вінницької вона практично не отримувала сировини. Гончарі змушені були купувати їх за місцевими базарними цінами. Наряди на отримання палива дали лише під кінець року, тому в грудні артіль навіть призупинила роботу. Надані кошти на купівлю коней не використали [18, арк. 15].

Вчасно не виплачувалась зарплата. Так, на 1 квітня 1948 р. заборгованість складала 2,0 тис. руб. [19, арк. 33]. Артіль також мала труднощі в реалізації своєї продукції [20, арк. 45]. Основними ринками

збуту товарів стали найближчі найбільші населені пункти – Гайсин та Ладижин.

В артілі з 17 працівників – 6 були адміністративно-господарчим апаратом, який нічого не виробляв. Знайти більше майстрів-гончарів не могли, решта намагалася працювати приватно і продавати продукцію на ринкові самостійно, що розцінювалося керівництвом обласної спілки як «зловмисництво» [21, арк. 28]. У систематичних невиконаннях плану було звинувачене місцеве керівництво артілі [22, арк. 84], що не змогло належно організувати роботу «одноосібно» налаштованих членів артілі [23, арк. 14].

Відомо, що у 1948 р. на дому виготовляли посуд навіть члени артілі Никифір Михайлович Гончар, Михайло Григорович Гончар, Панас Григорович Гончар, Яків Агафонович Герасименко, а також кустарі-приватники Прокіп Саввович Гончар, Іван Стафійович Осадчий [24, арк. 22].

Скрутне матеріальне становище особливо промовисто відобразилося на майстрах народної творчості України Якові та Якимі Герасименках. Адже після гідних умов праці у 1930-х рр. у Центральній експериментальній майстерні, брати змушені були в буквальному сенсі виживати.

У листопаді 1948 р., коли ухвалили рішення про об'єднання малих, нерентабельних артілей з великими, то бубнівську артіль приєднали до соболівської [25, арк. 1].

На початку 1950-х рр. спад у роботі гончарів продовжувався, що було пов'язано не лише з голодними повоєнними роками, сутужним станом майстерень та принизливими умовами праці, а й з ідеологічними факторами. В гончареві-реміснику командно-адміністративна система вбачала небезпечного одноосібника. Спочатку збільшили норми виробітку, як для механізованих артілей. А в 1956 р. бубнівську гончарню адміністративно «перепрофілювали» на план та вал, де творчості фактично не залишилося місця. В останній рік роботи під тиском плану майстерня почала виготовляти лише мисочки для отрутохімikatів від бурякових шкідників. Більшість працівників артілі змушені були йти працювати в колгосп або кардинально міняли професію [26, арк. 53, 98].

У 1958 р. після підвищення планових норм виробництва артіль, де все виготовлялося вручну, визнали нерентабельною і розформували. Бубнівський гончарний промисел після розвалу артілі поволі перетворювався знову на кустарний.

З 1969 р. у Бубнівці знову відновили гончарний цех.

У 1988 р. у с. Новоселівка в хаті, де народились майстри Герасименки, з нагоди 100-річчя від дня народження Якіма Герасименка, створили Музей-садибу братів Герасименків.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Мельничук Л. Історія Бубнівського гончарного промислу на Поділлі // Мельничук Л. Від роду до народу, від народу до роду. Народнознавчі студії. Спогади друзів, колег, однопумців. Кн. 1. Вінниця, 2006.

2. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВіО). Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 280.
3. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 63.
4. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 62.
5. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 360.
6. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 167.
7. Мельничук Л. С. Історія бубнівського гончарного промислу на Поділлі // Мельничук Л. Від роду до народу, від народу до роду. Народознавчі студії. Спогади друзів, колег, однодумців. Кн. 1. Вінниця, 2006.
8. Там само.
9. Там само.
10. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 318.
11. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 62; оп. 1, спр. 342.
12. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 53.
13. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 92.
14. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 62.
15. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, Спр. 399.
16. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 63.
17. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 125.
18. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 62.
19. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, оп.1, спр. 63.
20. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 92.
21. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 125.
22. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 62.
23. Там само.
24. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 92.
25. ДАВіО. Ф. Р-3495, оп. 1, спр. 275; спр. 280.
26. Мельничук Л. С. Історія бубнівського гончарного промислу на Поділлі // Мельничук Л. Від роду до народу, від народу до роду. Народознавчі студії. Спогади друзів, колег, однодумців. Кн. 1. Вінниця, 2006.

Олександра Прокопенко

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ НА ПОДІЛЛІ В 1944-Х – 1953-Х РОКАХ.

Анотація: У статті подається висвітлення ключових аспектів релігійного життя на Поділлі у післявоєнний період. Особливу увагу приділено репресивним заходам і соціальним наслідкам боротьби з релігією у зазначений період та її вплив на місцеве населення.

Ключові слова: релігія, Поділля, релігійні громади, органи державної влади.